

LA MÚSICA, EL LLENGUATGE I L'ÀNIMA. PEDAGOGIA MUSICAL

MARTÍ TEIXIDÓ I PLANAS

Societat Catalana de Filosofia i de Pedagogia

La música, una marca del desenvolupament humà

A la cerca de l'harmonia, de la integració. La comunitat de Pitàgores, homes i dones, van desenvolupar la música com a iniciació i com a vincle comú amb rituals i culte i també com a observació de la realitat, de la proporció en l'espai a partir de la pràctica d'Egipte, de l'abstracció aritmètica i numèrica ja practicada a Caldea. Amb l'aplicació tècnica, experimentaven la relació de la distància d'una corda vibrant amb la tonalitat musical. Música i nombres: 1, 2, 3, 4, 5. Una quinta, una tercera... Una visió i vivència integral expressada amb «la música de les esferes» identificada amb el silenci de l'univers.

Erik Satie, el 1893, va compondre el tema *Vexations*, de 24 segons de durada amb la indicació inicial que s'ha de jugar (tocar) 840 vegades seguides;¹ és talment un mantra que et fa entrar en el silenci. El compositor John Cage, el 1952, va fer amb la peça «4'33"» un experiment de silenci total davant del públic, un llarg silenci musical en què sempre es percep algun so, potser el baix del propi sistema circulatori i l'agut de l'ona elèctrica del sistema nerviós. «Música callada» de Frederic Mompou reflecteix la solitud sonora, el silenci interior i el càntic espiritual de Sant

1. Incorporo aquesta informació gràcies a la comunicació d'Oriol PONSATÍ-MURLÀ, *Temps, repetició i memòria en les Vexations d'Erik Satie*, presentada als Col·loquis de Vic de 2024 i inclosa en aquesta publicació.

Joan de la Creu. Retrobem el silenci en el filòsof Raimon Panikkar (1990), que diu que del silenci en surt la paraula i ell iniciava tot parlament filosòfic o espiritual amb un temps de silenci. Abans, ja amb la pedagogia científica de base biopsicològica de la doctora Montessori, s'incorpora la pràctica del silenci amb infants a l'aula. En tot cas, música, paraula i silenci tenen una ferma base en el nostre ritme vital, en el nostre pensament i una evident projecció en la nostra interrelació amb els altres.

Plató, coneixedor dels pitagòrics, dona un gran valor a la música, la dansa i el cant en l'educació dels infants des de ben menuts. La música incloïa la poesia cantada i relats de mites, i Plató diu que cal excloure els mites enganyosos o que donen mal model. Popper a *La sociedad abierta y sus enemigos* ho interpreta com a censura i mostra del totalitarisme aristocràtic manifest en Plató en la constitució de l'Estat. Certament, és un posicionament radical, però referit expressament als infants i joves és una protecció responsable.² Hem de considerar a què exposem els nadons, els pàrvuls, els minyons, els vaillets, els al·lots, abans no hagin assolit el desenvolupament emocional i racional justament perquè puguin viure en una societat oberta, més que oberta, penetrada per tot. Un adequat procés educatiu els prepararà per viure amb llibertat personal i criteri en aquesta societat complexa. Avui, la confrontació davant dels mitjans de masses i la difusió de qualsevol contingut a les xarxes és ben viva entre els apocalíptics que denuncien la pèrdua de valors i els apologetes que defensen l'absoluta llibertat d'expressió. Sembla que entre persones adultes cal fiar-ho a la seva decisió personal amb la diversitat d'usos i gratificacions, però hi ha ciutadans que han arribat a una limitada formació i la seva elecció

2. Karl R. POPPER (1994) *La sociedad abierta y sus enemigos*. Traducció d'Eduardo LOEDEL. Barcelona: Paidós [Data original: 1945].

queda subordinada a la pressió ambiental o d'interessos comercials.³

La música és la gimnàstica de l'ànima. Molt important en la παιδεία grega, integrant música, cant i dansa, encara que les noies quedaven limitades a l'educació domèstica. Amb el trívium i quadrívium ja es va anar separant la llengua de la música. El cant gregorià, llengua cantada en llatí, excloïa la música instrumental posant l'atenció en el text cantat. Els trobadors, anaven per lliure i conjuntaven música i cant poètic i amb el temps es va arribar a l'*ars nova* del Renaixement. La reforma protestant de Luter va impulsar el cant del poble en la seva llengua, i cent cinquanta anys després el músic d'esglésies reformades Bach va ser-ne el gran instrumentador i harmonitzador amb les cantates: música instrumental i cant coral. Llengua i música es retrobaven. El progrés tècnic aplicat als instruments musicals obre el classicisme musical sovint sense cant a les simfonies fins que Beethoven, ja al Romanticisme, incorpora el coral a la novena simfonia. L'òpera presenta en conjunt cant, música, dansa, dramatització i escenografia per a expressar els sentiments humans més joiosos, còmics o tràgics.

De la música al llenguatge o el llenguatge amb accent, entonat i musicat

Música, poesia i cançó són una mateixa manifestació humana que incorpora els nounats a la família i a la vida social. Es neix en un poble que canta/parla i s'enregistra al

3. Distingeixo l'educació com a *procés* a seguir amb els infants fins a l'edat adulta, els divuit anys en la nostra societat i la formació, el *resultat* o pòsit de l'educació. Tanmateix, l'adult segueix la seva formació durant tota la vida amb activitats intencionals, de treball o de cultura i també amb els efectes inevitables de l'ambient social. Així, ens convé precisar educació en la infància i formació professional, formació universitària, formació contínua en la vida adulta.

cervell, per imitació, la tonalitat, l'accent i la identitat ètnica. ¿No ha de seguir cada noutat en divuit anys el procés d'evolució personal i cognitiu que ha seguit la humanitat?

Hem oblidat que la música és en l'origen, en la parla oral i en la comunitat, abans que la llengua gramatical, que l'observació de mides i proporcions és anterior a la numeració aritmètica que seguiran. En l'educació, hem deixat la música a un especialista? En l'aprenentatge escolar, hem deixat la geometria per a final de curs, enfangats en l'àlgebra? Era la saviesa de la comunitat pitagòrica. La pedagogia es basa en la psicologia evolutiva personal que es correspon clarament amb l'evolució cultural de la humanitat en conjunt amb diversitat homeomòrfica, és a dir, amb semblança funcional sense ignorar la diversitat cultural. La música, especialment la vibració, la tonalitat i el ritme permeten un sentiment compartit amb expressió diversa, atès que no se sustenten en la conceptualització de la llengua.

I la llengua té un accent, i l'accent és música, tonada; que respon als encisos de l'ànima, a les passions del coratge, a les exuberàncies de l'ésser quan l'home vibra per una vida plena, per una emoció de les facultats supremes. I si la parla és pròpia, també ho ha d'ésser la tonada: perquè no ha d'ésser menys el valor de la substància que la forma, la cançó que la paraula. Perquè la música, la vera música, és la plenitud de la paraula; és la vera paraula viva i encelada, perquè respon a un estat més vibrant de l'home, a una vida més plena i completa; és la bella expressió sentimental i directa de l'home; i per tant, la característica de la raça no hi és pas esborrada, sinó sublimada, magnificada, amplificada, i amb un més intens sentit de transcendència. [Lluís Millet, Olot, publicat a *Pel nostre ideal*].⁴

4. Recull d'escrits de Lluís MILLET, Barcelona: J. Horta, 1917, p. 157 [He respectat la grafia original].

Aquesta *identitat entre la llengua i la música, una intuïció clara resultant d'observació atenta, avui està clarament confirmada per la neurofisiologia cerebral* que ho explica amb les neurones mirall i la major activació de sinapsis en els pàrvuls que han rebut un llenguatge més entonat i en diverses llengües amb la tonalitat pròpia. La música es memoritza a l'hemisferi cerebral sintetitzador, generalment el dret, amb gran facilitat. En tot cas, amb la música es complemenen harmònicament racionalitat i emocionalitat.

Ritmes i músiques de cada cultura per saltar de l'una a l'altra

El ritme interioritzat de la nostra cultura configura una base epigenètica en el nadó sobre la qual anar fent una ampliació progressiva. Cada infant, a partir dels ritmes i sons de la seva cultura, pot arribar a gaudir amb qualsevol gènere musical. Del oïts a la Mediterrània fins al Tirol hi ha prou semblança, també fins a Irlanda, que amb l'emigració va donar base al country americà, que es barreja amb el blues de base africana i es converteix en el rock originari, que al seu torn es modifica amb el canvi de ritme del reggae. El gust per la música no té límits, de Stravinsky amb Frank Zappa, de la música de l'escola catòlica amb Bruce Springsteen, de Bach o Frescobaldi amb Ennio Morricone. Es pot seguir la música amb canvis evolutius per contigüitat. O bé un tast de músiques d'altres cultures, d'entrada versionades amb formes occidentals com fa Terry Oldfield a *Spirit of the World*.⁵ No hi ha contradicció, del silenci a tota mena de música, però sempre amb un enllaç de continuïtat o de contrast. Ennio Morricone ens va mostrar el contrast amb la

5. *Spirit of The World* https://youtu.be/tnM6CGEPTGw?si=hwn-Hsymfdfl_0Rgl&t=618 [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

Trobada d'acordionistes. Coll de Condreu

seva admirable creació a *La Missió*: oboè europeu, polifonia religiosa i ritmes guaranís: sense contradicció.⁶

Observem-ho des d'una perspectiva més popular a Catalunya. Gent de la pagesia, sense estudis musicals, especialment pastors de muntanya, jugaven (tocaven) flabiols i tamborils creant tonades populars. L'arribada de l'acordió, a finals del segle XIX, instrument melòdic, harmònic, portàtil, de gran potència sonora a l'exterior, es va estendre pel Pirineu. Gent de muntanya reclosa a casa els dies curts i freds de l'hivern, en gaudien i practicaven i tenien la il·lusió de lluir-s'hi en els romiatges de primavera i les festes d'estiu alegrant tothom. També hi havia conjunts instrumentals que feien músiques de ball. Pep Ventura, com els grans músics, va aplegar aquestes tonades populars, les va elevar i va

6. Ennio MORRICONE https://www.youtube.com/watch?v=vm4CdA_GDeQ [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

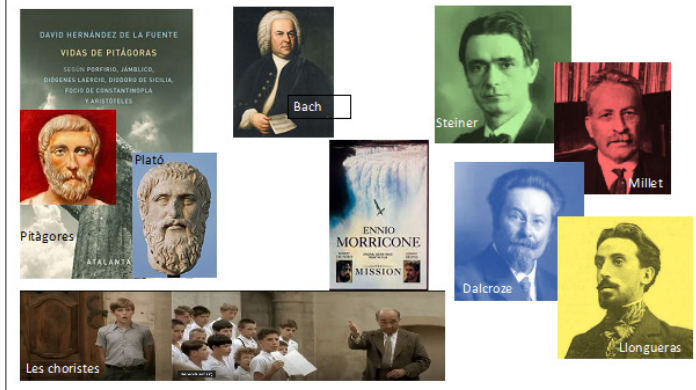
formar la cobla agrupant onze instruments, amb la tenora potent com a distintiu, va compondre les sardanes, peces brillants, ben ritmades i harmonitzades, per ballar en aplecs. Acordionistes del Pirineu i cobles caracteritzen la música catalana al nord. Les bandes musicals de carrer amb música festera han caracteritzat les comarques de l'Ebre i del País Valencià. Tonades i ritmes que han quedat interioritzats i hom s'hi identifica, que es transmeten epigenèticament com es comprova en els nadons, que els perceben amb gaudi.

Eurítmia i eufonia en l'educació fins als set anys. El filòsof Rudolf Steiner, fundador de la pedagogia Waldorf (1919), va donar una especial importància al moviment del cos en l'espai, amb harmonia, ritme i vocalització, l'art que interioritza paraula i música.⁷ És l'educació anímica i espiritual. S'enriqueix amb la pràctica d'instruments senzills de so net. Els mateixos anys, el músic suís Jaques-Dalcroze va iniciar la pedagogia musical basada en el moviment i el ritme, suggerit i experimentat amb iniciativa personal i de grup.⁸ El músic català Joan Llongueras el va desenvolupar en el període de renovació pedagògica a Catalunya sobre les cançons i balls tradicionals: escenes de cant i moviment rítmic, cançons i jocs infantils, les figures del pessebre, les cançons de Nadal, la gimnàstica rítmica.⁹ Tanmateix, avui podem disposar a cada classe d'un xilòfon, metal·lòfon, de percussió i també d'un teclat sonor a l'abast dels alumnes. Però enfront de la profusió actual de gèneres i ritmes *no oblidem la dimensió contemplativa, interioritzadora de la*

7. Rudolf STEINER, Eurítmia. https://www.youtube.com/watch?v=y_ORWqvkqIU [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

8. Émile JAQUES-DALCROZE, educació rítmica. <https://www.youtube.com/watch?v=R3IKAYnNtPg> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

9. Joan LLONGUERAS, pedagogia rítmica catalana. <https://www.youtube.com/watch?v=DWDxssDfUdg> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

Pantalla d'enllaços sonors a la presentació presencial 03/10/2024

música. Lluís Millet n'és un exemple.¹⁰ L'erudit musical i compositor Eduard López-Chávarri ja havia defensat el cant en l'educació de tots els infants a *Les escoles Populars de Música*, Barcelona (1906).¹¹

Aquest patrimoni pedagògic, pràcticament oblidat en la majoria d'escoles, avui és clarament confirmat per la neurofisiologia cerebral. En la primera infància, fins als set anys, *l'activitat musical no pot quedar reduïda a una classe de música feta per un professor especialista*. Altrament, l'harmonia corporal i vocal que es memoritza amb extrema facilitat afavoreix el desenvolupament del llenguatge, tant en fonètica com en pensament. Podem constatar com hi ha jocs de ritme i picar de mans que els infants, especialment ne-

10. Lluís MILLET. <https://www.youtube.com/watch?v=Hg264lyXOX0> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

11. Incorporo aquesta informació gràcies a la comunicació de Joan Cuscó, *De la filosofia i música en la cultura catalana*, presentada als Col·loquis de Vic de 2024 i inclosa en aquesta publicació.

nes en temps anterior, es transmeten sense intervenció dels adults, aquí generalment en castellà. Encertadament, el grup *Xiula* ha decidit compondre unes quantes cançons de picar de mans en català que esperem que arribin als infants, les practiquin, les transformin i n'inventin de noves.¹²

Cançons per al camí de la vida, cançons per anar en grup i amb companyia

El repertori de cançons interioritzat pels infants menuts facilita molt l'accés a la lectura, la inicial lectura de textos que ja formen part de la memòria. Una iniciació a la lectura amb seguretat. Una iniciació fonètica a les llengües. Així s'ensenyava a llegir a partir de textos ja memoritzats a les escoles medievals cristianes, a les escoles jueves i islàmiques. *Avui podem ensenyar a partir de textos coneguts per bé que en la lectura impulsarem progressivament la comprensió, l'anticipació i la creativitat.* Així, sobre una cançó coneguda es pot suscitar que es pensin noves estrofes i si és un poema cantat, és una didàctica d'introducció a la poesia.

Repertori de cançons per a cada situació de la vida. Una cançó per a cada moment: per anar amb amics, per fer festa, per afrontar frustracions, per somiar despert, per encarar la mort i la vida... Apunto una llista tipus per veure com cal anar de la cançó tradicional a l'actual, de la cançó catalana a la cançó d'arreu i en diverses llengües.

Muntanyes del Canigó, catalana. Rossinyol que vas a França, catalana. Blowin' in the Wind/ Escolta-ho en el vent, Dylan. Colours/Els colors, Donovan/Baez. En estol, companys alcem el vol, L'Arlésienne de Bizet. Waltzing Matilda, australiana/Jau Fibla. Al vent/Cantarem la vida,

12. Vegeu l'Addenda 1.

Raimon. Ningú no comprèn ningú, J. Picas. Alegria, és festa major, La Trinca. Lorelei/No sé per què em meravel·la, Heine i Le rythme de la pluie, Sylvie Vartan. Guantanamera, José Martí y Joseíto. Dust in the Wind, Texas, Si un dia soc terra, J.M. Andreu/Jordi Barre. Il mondo, Fontana i Morricone. Fe no és esperar/L'estaca, Lluís Llach. Un home mor en mi/Quan per mi sigui la terra/Les rondes del vi, Arnella i Soler Amigó. Sense vent qui pot navegar, sueca / Maria Martorell i Xesco Boix. Cada dia és un nou pas/Arrels, Esquirols. Qualsevol nit pot sortir el sol/La nit de Sant Joan, Sisa. Yellow Submarine, The Beatles. Soc navegant solitari, Lax'n'Busto. Bon dia, Els Pets. Boig per tu, Sabater i Sala. A Better Place, Freedom, Playing for change. Diet Mountain Dew, The Perch Creek Family Jugband.

Tots els alumnes, després de quinze anys d'escolarització, haurien de dur un repertori de cançó prou extens i variat (de dur-lo al cap) per tenir una cançó per a cada moment o circumstància de la vida i cantar estant sol o en grup.

Amb música, millor desenvolupament personal i estabilització emocional

L'escola dels primers anys no ha d'ensenyar música. *A l'escola s'aprèn a viure amb la música que emociona* amb tot: moviment i dansa, ritme i temps, vocalització i llenguatge. Amb la música es contribueix a desenvolupar la dimensió anímica, a transcendir l'experiència física i a compartir sentiments comuns. (Infants esverats?... Poseu-los un tema de piano de George Winston). Alguns infants, posteriorment, amb experiència vital, seguiran ensenyaments musicals sistemàtics. Alguns, com a afició, jugaran/tocaran l'harmònica o el flabiol, la dolçaina o gralla, la guitarra, teclats... Tots, però, podran gaudir de la música durant la seva vida i equilibrar la dimensió racional i la dimensió emocional.

Abans d'optar per l'ensenyament musical professionalitzador d'alguns infants, cal garantir-los a tots el desenvolupament

lupament personal i social a través de la música, el ritme, la cançó. La pressió social i l'aspiració a l'èxit fan aprendre l'instrument abans de jugar amb l'instrument, fan practicar un esport reglat abans de jugar-hi lliurement. Les activitats extraescolars de música, massa imitadores de les activitats musicals de conservatori, no són la millor alternativa. Abans d'accedir o rebre la cultura musical, cal desenvolupar la dimensió musical com a construcció personal interioritzadora i expressiva amb llibertat en un ambient col·lectiu motivador. Cal suscitar que tot infant, a més dels aprenentatges bàsics, desenvolupi una activitat física (esport, dansa, circ), una activitat artística (música, pintura, escultura) i una realització lingüística (lectura, escriptura, teatre, recitació, oratòria), que contribuirà a vertebrar la seva personalitat.

El desenvolupament musical influeix en el desenvolupament personal. Amb la música i la dansa es fa atenció a l'interior, al sentit d'interocepció. Es reequilibra la percepció, avui amb tants estímuls externs que indueixen atenció dispersa i hiperactivitat. Per a infants amb afectació d'autisme o d'hiperactivitat, la música té funció terapèutica.

Tanmateix, la música relaciona la identitat personal amb la identificació social. Ho vam veure clarament al film *Les Choristes* (2004), en què el vigilant d'un reformatori, professor de música a l'atur, es val de la música per aglutinar el grup i va trobant el lloc per a cadascú, el més petit, el que no afina gens i el que, rebel, entona i vocalitza de meravella.¹³ La pel·lícula va fascinar pel cant coral i va tenir un efecte social, les corals infantils de França van rebre moltes més sol·licituds.

La música, llenguatge intercultural

La música com a llenguatge no té fronteres, i malgrat les diferents expressions culturals, podem intuir que hi ha una base antropològica invariant. D'una manera o altra, els grups humans s'expressen amb el moviment, el ritme i la tonalitat, en situacions comunitàries que es poden reviuir personalment en l'aïllament i el silenci. La particularitat és que hom pot percebre expressions musicals d'altres cultures sense aprenentatge previ, sigui amb sentiment agradós o desagradable.

El diàleg entre cultures ha de ser més emocional que racional, i la música, les músiques, són una entrada gratificant i afavoridora. Sens dubte, l'escola d'avui educa per al diàleg i la pau i de ben petits, com deia Xesco Boix, que va

13. Film *Les choristes*: <https://youtu.be/0M8QYmsJyCM?si=d2ni-L6atx7t76xqQ> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

fer cantar tants infants en català i també en altres llengües, que la mainada pugi amb el cap clar i el cor net. Caldrà tenir cura del contingut de les cançons que aprenen i els contes que escolten, deixant enrere befes ofensives, sens perjudici de gràcies divertides i fines ironies.

Conclusió

Eduquem (a la família, a l'escola i a la comunitat o barri) amb la música, el moviment i el ritme des dels primers anys de vida per a un complet desenvolupament personal. Amb la cançó, afegim el desenvolupament i memòria del llenguatge (fonètic, prosòdic, fonològic). Solament així la persona estarà capacitada per encarar qualsevol tipus d'expressió o provocació musical, gaudir-ne, rebutjar-la o adoptar-la en la pròpia personalitat, com a repertori propi, sense contradicció amb la identificació social. L'escola, el col·legi, l'institut, ha d'establir estones i activitats per a un gratificant i comunicatiu clima musical i de cançó.

Addendes

1. Cançons de picar de mans

Les primeres cançons de picar de mans en català, que responen a la necessitat de renovació de les cançons tradicionals. Un llibre de Rikki Arjuna, cantant del grup Xiula.

<https://inukbooks.com/ca/catalog-inuk-books/producte/piquem-de-mans/> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

2. Orientació i proposta musical a les famílies

Escola Sant Josep de Sant Sadurní d'Anoia. L'educació musical de l'escola orienta l'educació familiar musical. Repertori i enllaços actualitzats.

<https://stjosep.com/escola2/wp-content/uploads/2020/03/P234-M%C3%A9s-ASICA-Can%C3%A7ons-i-danses-divendres20mar%C3%A7.pdf> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

3. Repertori de cançons per a menuts de 0 a 6 anys

Un repertori extens i actualitzat. S'agrupen les cançons per temes. Té l'encert d'incloure conjuntament cançons en català, la majoria, i cançons en castellà i anglès. És molt favorable desenvolupar la competència fonètica en sons de diverses llengües i la intercomprensió plurilingüe als primers anys. Enllacen amb vídeos i imatges dinàmiques que sols haurien de servir als adults per actualitzar el seu repertori i poder cantar amb els infants sense imatges, fent tota l'atenció a la vocalització i al ritme.

<https://elblogdelzerosis.wordpress.com/2018/06/04/canconer-infantil/> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

4. Repertori de cançons per a vailets i joves

Abans de la normalització del català, un extens repertori de cançons es va difondre entre 1960 i 1980 amb la col·lecció de cançoners *Esplai*, en català, i *Al viento*, en castellà, per la dedicació intensa de l'Equip Telstar i la llibreria-editora Hogar del Libro, compromesos amb la llengua catalana i la cultura musical. La col·lecció va arribar a més de quaranta cançoners. Contradictòriament, amb la normalització lingüística i la difusió audiovisual i ara amb Internet no s'aconsegueix un repertori de cançons apreses encara que molt més oïdes. El suport audiovisual sembla més efímer que disposar de cançoners editats i publicats amb lletres de cançons i acords. Una forma i l'altra, impresa i audiovisual, són necessàries, però observem que el repertori dels joves se centra en alguns temes més difosos i és relativament reduït.

La difusió a la xarxa té un caràcter més acadèmic, molt classificat, incloent per separat cançons tradicionals i populars i la seva difusió deu ser limitada. No s'ha focalitzat un repertori per a nois i joves. Un llistat de repertori és el Teler de Música.

<https://www.telermusica.com/ca/repertoris/canconers-online> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].

5. Repertori de les cançons de Xesco Boix

No sempre es valoren les cançons d'animació de Xesco Boix, atesa la seva discutible qualitat musical. Ell va optar per l'estil de Peter Seeger, engrescar a cantar al davant de la perfecció musical. Amb tot, hom reconeix que és qui ha fet cantar més els infants entre 1970 i 1984 i els enregistraments en casset es van estendre arreu, avui hi ha enregistraments disponibles a la xarxa digital. Viasona posa a disposició les lletres de cançons i ha fet un recull especial de les que cantava i feia cantar Xesco Boix.

<https://www.viasona.cat/grup/xesco-boix/totes-les-lletres> [Data consulta: 9 de novembre de 2024].